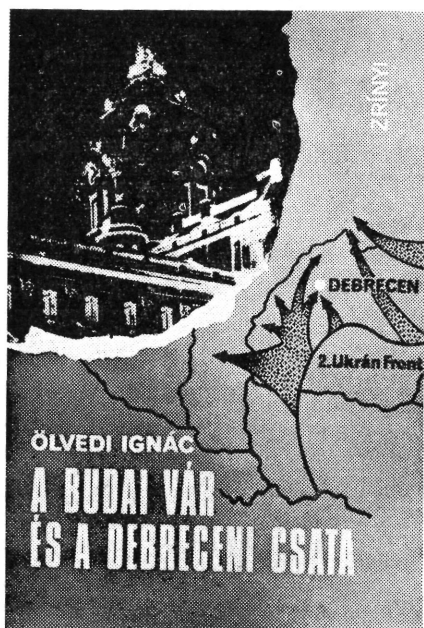

ÖLVEDI IGNÁC:
A BUDAI VÁR
ÉS A DEBRECENI
CSATA

(Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1970.
228 o.)

A könyv felszabadulásunk 25. évfordulójára jelent meg, a tiszántúli hadműveletek legjobb magyarországi ismerőjének tollából.

A munka első része a Lakatos-kormány katonapolitikáját ismerteti a

moszkvai fegyverszüneti tárgyalások megkezdéséig.

Ellentmondásnak tűnik, de így igaz: ezt a könyvet nem lehet letenni és nem lehet „egyszuszra” végigolvasni.

Nemzetünk sorsfordulójának hiteles történetével kerülünk közeli kapcsolatba, megelevenednek az 1944. év ősze Magyarországnak katonai és politikai eseményei. Hadseregek, hadtestek, hadosztályok vonulnak fel ádáz küzdelemre mindkét oldalon, s az olvasó aggódva figyel: vajon a huszonnegyedik órák utolsó percében hogyan alakul nemzetünk sorsa. Mert a hiteles — szovjet, német, magyar és egyéb — dokumentumok, az eseményekben vezető szerepet vitt tábornokok és politikusok akkori feljegyzései és napjainkban közzétett vallomásai alapján nemcsak a fronton folyó események, de az azzal kapcsolatos politikai küzdelmek is feltárulnak. Megismerkedhetünk tehát Horthy Miklóssal és környezetével is, a katasztrofa-politikusok tehetetlenségével, dilettantizmusával, gyávaságával, újabb és újabb árulásával.

A könyvnek sodrása van: az igaz tények, a való események szigorúan időrendbe sorakoztatott rendje és az ismeretanyag nyomán keletkező belső feszültség követeli az újabb és újabb sorok olvasását, s ugyanakkor időnként

— a mű által felkeltett saját gondolataink, érzéseink megállítanak bennünket — egyszerűen nem lehet tovább lapozni. Valami rettenetes fájdalom szorongatja az ember szívét. Ami itt feltárul, az egyenesen döbbenetes. A románok augusztusi átállásakor összeomlott a németek arcvonala s a megvert fasiszta csapatok özönlének vissza. A szovjet csapatok előtt nyitva az út Magyarország felé is. Ki lehetne lépnünk a háborúból, s rajtunk akkor csak átfordulna a front. Szembe lehetne fordulni a németekkel, s ezzel meg lehetne menteni nemzedékek munkáját, magyarok és nem magyarok százazreinek életét. Megrövidíthetnénk még az európai háborút is.

De Horthyék az angolokat várták, s nem éltek a lehetőséggel, s nem fordultak szembe a németekkel, hanem hátbatámadták a szövetségeseikhez csatlakozott románokat.

Azután újra lett mód és alkalom a kiugrásra, de Horthy és az ország többi csődpolitikusa, meg a gyáva, tehetetlen magyar tábornokok — akik már szeptember elején leírták, ki-mondták, hogy a németek elvesztették a háborút —, még mindig taktikáztak, s az angolokat várták, akik majd megmentik rendszerüket. Reménykedtek, hátha mégis megelőzik az angolok az oroszokat... S ha később hoztak is helyes döntéseket, azt meg-megszegték. Kérve-kérték pl. a szovjet kormányt: állítsa le csapatainak előremozgását, hogy ők intézkedhessenek és kiléphessenek a háborúból. És ekkor ismét csak kétségűsködtek, a kiugráshoz szükséges belső feltételeket nem teremtették meg, és engedték, elősegítették, hogy ez az ország a német fasiszták s a nyilas söpredék utolsó mentsvára, és népünk s e föld minden értéke az árulók és a háború martalékává legyen.

Ezek nem a szerző szavai, nem az ő jelzői. Ölvedi Ignác kevés jelzót használ, nem osztogat címekeket, hanem tényeket közöl: hadműveleti helyzeteket ír le, ismerteti, hogy a szembenálló felek milyen elhatározásra jutottak; tájékoztat a harc lefolyásáról, a katonai és politikai vezetők tevékenységéről; s a hadtörténész tárgyilagosságával elemzi az eseményeket, s levonja a következtetéseket. Megengedi, hogy az olvasó maga mondjon ítéletet, megengedi és tényanyaga lehetővé teszi, hogy a fa-

sisztákra ráillő elmarasztaló jelzőket és az áldozatokat hozó szovjet katonák dicséretét mi magunk fogalmazhassuk meg.

A könyv második részében a 2. Ukrán Front debreceni támadó hadműveletével, továbbá a Horthy-féle fegyverszüneti tárgyalásokkal, a sikertelen fegyverszüneti kísérlettel és annak következményeivel ismerkedhet meg az olvasó.

E fejezetben a szerző az események bemutatását az 1944. szeptember végén kialakult katonai helyzet felvázolásával kezdi.

A szovjet csapatok szeptember végén a Maros-völgyén át kijutottak a Nagyalföldre, s 26-án felszabadították Makót. Ekkor a hitlerista főparancsnokság alapvető katonapolitikai célja: mindenáron tartani Magyarországot a Déli-Kárpátok vonalában új védelmi szakasz létrehozásával és megszállásával, hogy megállíthassák a szovjet csapatok további előrenyomulását Budapest és Bécs felé. Sok minden indokolta ezt: a csehországi, az ausztriai és a délnémetországi hadiipari központok megtartására való törekvés, a magyarországi nyersanyagok és embertartalékok birtoklása stb. Itt olvashatjuk Hitler további indítékait is: „A magyar olajmezőknek és a bécsi-medence feldolgozó üzemének elsődleges jelentőségük van, mivel ezek adják összolajtermelésünk 80%-át, amely nélkül a háborút folytatni lehetetlen.”

A szembenálló felek — a 2. Ukrán Front és a német „Dél” hadseregcsoporthoz — értékeli a helyzetet. Már itt kitűnik, hogy hozzáértő katonai vezetők, jól vezetett ellenséges erőket kell majd legyőzni szovjet csapatoknak. Megtudjuk pl., hogy Friessner vezérezredes, a „Dél” hadseregcsoporthoz parancsnoka már szeptember 27-én felismeri a szovjet arcvonal hadászati törekvéseit, amely a Kelet-Magyarországon felvonultatott német és magyar erők bekerítésére és megsemmisítésére irányult. Guderian vezérezredes, az OKH vezérkari főnöke e helyzetértékelést figyelembe véve szeptember 30-án kijelöli azokat a feladatokat, amelyekkel — a főhrer véleménye szerint is — meg lehet akadályozni a szovjet tervek végrehajtását.

Az olvasó szinte egy időben értesül a szembenálló felek terveiről, tevékeny-

ségéről, s ha a kiterített térképen követjük a leírt harci előkészületeket, majd a csata lefolyását, akkor valósággal megelevenednek előttünk e gigantikus harc mozzanatai.

Elkészült a németek „Cigánybáró” hadműveleti terve. Rendezik az egy hónappal korábban megfutamtított német csapatokat s páncélos erők zömét Nagyvárad felé irányítják, hogy október 12-én majd rohamra indíthassák azokat a Déli-Kárpátok felé. Építik a német védelmi állásokat a szárnyakon, s hozzákezdnek egy hátsóbb védelmi vonal — az ún. „Margit-vonal” — kiépítéséhez is.

A németek gondolnak egy esetleges magyar kiugrási kísérletre is. Páncélos hadosztályt állomásoztatnak Örkényben, Tiszafüred közelében pedig páncélgránátos hadosztályt, SS rendőri alakulatokat Budapesten, s nem véletlenül érkezik Magyarországra Otto Skorzeny és Wenck német tábornok. Friessner pedig utasítást ad október 4-én a magyar katonai vezetők rádió adásainak és telefonbeszélgetéseinek lehallgatására, és megparancsolja hadtest- és hadosztályparancsnokainak, hogy az alárendeltségükbe tartozó magyar alakulatokat a legkisebb gyanús jelre fegyverezzék le. A Lakatos-kormányzat ugyanekkor halálbüntetéssel fenyegeti — a háború ellen lázítókat, a röpiratterjesztőket, s közli hogy minden esz-közzel fenntartja a belső rendet.

Hiába értékelte azonban Friessner reálisan a kialakult helyzetet, elkésik intézkedéseivel. Elkésik, mert Malinovszkij marsall már szeptember 24-én elkészítette a Nagyvárad—Debrecen—Nyíregyháza irányába végrehajtandó támadás tervét, s miközben lázas készülődés folyik a német oldalon, a szovjet csapatok elhárítják a Királyhegyes—Földeák—Makó térségében rohamra hajszolt magyar bakák támadásait, a 2. Ukrán Front csapatai felkészülnek az újabb nagy hadműveletre. Ölvedi Ignác egyetlen mondata hűen emlékeztet itt a szovjet katonák nagy erőfeszítésére: „A front törzse a hadművelet előkészítését, a tervek kidolgozását, az átcsoportosításokat, a személyi, az anyagi és technikai kiegészítést, a tartalékok képzését, a megsérült harci technikai eszközök kijavítását stb. Zaharov vezérezredes irányításával szeptember 25. és október 5. között (11 nap alatt) végezte el.”

S már olvashatjuk is a hadseregek, hadtestek támadási feladatait, s e sokrétű német és szovjet katonai tevékenység és a magyar királyi vár urainak politikai manővereit így egyszerre együtt látva-szemlélve érkezünk el október 6-ig, amikor rohamra indulnak a szovjet csapatok. Megindult a támadás Magyarország felszabadításáért.

Ölvedi Ignác e munkával a Tiszántúli hadművelet eddigi legsikerültebb leírását adja kezünkbe. Nem vész el a részletekben, az olvasót nem terheli fölösleges adatokkal és mellékes eseményekkel, a legfontosabb mozzanatokot emeli ki, s ezzel lehetővé teszi — a nem katonai szakemberek számára is —, hogy világos képet kapjanak a hadművelet lefolyásáról. A lényeg kiemelését szolgálja könyvében az is, hogy a Plijev lovas-gépesített csoport harctevékenységet részletesen ismerteti. Ez nem véletlen. Elsősorban e lovas-gépesített csoport sikeres harctevékenysége döntötte el a hadművelet kimenetelét a Tiszántúlon 1944. októberében.

Plijev lovas hadtestei október 9-én Hajdúszoboszlót is birtokba vették. Ezután a 6. lovashadtest harcba lépett Debrecenért. A másik két hadtest — a 4. lovas- és a 7. gépesített — pedig északról fordult Nagyváradra, hogy segítsen a délről támadó 6. gárda harcoksihadseregnek. Plijev ezzel kettévágta a németek főcsoportosítását, s ekkor nemcsak a „Cigánybáró” terv került le véglegesen napirendről, de Friessnernek a hadművelet harmadik napjára az lett a legfőbb gondja, hogyan óvja meg a bekerítéstől Észak-Erdélyben lévő német—magyar hadosztályokat. A németek helyzete kritikussá vált.

Horthy fegyverszüneti bizottsága ekkor már Moszkvában tartózkodott, de nem volt felhatalmazása egyezmény aláírására. A bizottság október 7-én sürgette is az engedély megadását. Másnap, amikor Horthy még reménykedett abban, hogy a németek megállíthatják a szovjet csapatok támadását, elutasító választ küldött a bizottságnak. Október 9-én azonban már előtte is világossá vált, hogy a szovjet gyorscsapatok Friessner helyzetét megpecsételték. Ekkor Horthynak mindjárt más véleménye lett, s ezt táviratozta Moszkvába: „Fegyverszünet megkötése kívánatos. Aláírásra meghatalmazás megadva.” —

A front eseményei így változtatták meg az ingadozó kormányzó magatartását.

Ez nem jelenti azt, hogy Horthy ingadozása a továbbiakban megszűnt volna. Az angol megszállást óhajtó kormányzó természetesen a későbbiekben is, gyakran változtatta véleményét, ahogyan a hadiesemények alakultak. Ennek ismertetésére azonban nem térünk ki. Az eddigieket is csak példaként említettük meg. Utalni kívántunk a könyvnek egy nagy erényére, arra, hogy a magyarországi felszabadító hadművelettel foglalkozó művek közül ez az első olyan leírás, amely a katonai és politikai eseményeket összefüggésükben mutatja be és örvendetes, hogy ez az ábrázolási módszer a könyvön sikeresen végigvonul.

A szerző törekszik arra, hogy a szembenálló felek erejét megadja. Hiányolhatjuk azonban, hogy nem közöl hadrendet, amelyek a hadászati és harcászati megítélések alapja. Ezért nem minden egyes esetben tudja az olvasó eldönteni miért úgy alakultak az események, ahogyan éppen bekövetkeztek. Nem tudjuk pl. hogy hány harcocsival rendelkeztek az ellencsapást végrehajtó német hadosztályok, s így ideiglenes sikereikre sem tudunk megnyugtató magyarázatot adni. Azt sem ismerjük, hogy milyen hadosztályokból állt az 53. hadsereg, s az egyes hadosztályoknak mennyi szállítóeszközük volt. Ebből következik, hogy nem tudhatja eldönteni az olvasó: miért marad le az 53. hadsereg, miért nem tudott felzárkózni idejében a Plijev lovas-gépesített csoport által birtokba vett — Szolnok—Debrecen műút — vonalra. Őlvedi Ignác a *Hadtörténelmi Közlemények* 1969. évi 3. és 4. számában közölt tanulmányában részletes hadrendi táblázatot adott a „Dél” hadsergecsopotról és a 2. Ukrán Frontról is egészen hadosztályig bezárólag. Kár, hogy ezek — a szerző vagy a kiadó hibájából — a könyvből kimaradtak.

Csak dicsérni tudom a szerzőt, mert úgy írta le a harci eseményeket, hogy követni lehet a térképen. Vázlatainak minősége a napjainkban más munkákban közöltekétől nem marad el. De ezzel nem lehetünk elégedettek. Hiányolom az olyan színes, áttekinthető helyzetvázlatokat, amelyek lehetővé teszik, hogy egyetlen ránézésre meg tudjuk különböztetni a szembenálló feleket,

amelyek elősegítik, hogy az egy vázlaton közölt különböző napi helyzetek élesen felismerhetők legyenek. Véleményem szerint ez a kiadó hibája.

A könyv legközelebbi kiadásánál feltétlenül pótolni kellene a hadrendeket, s ha a kiadót rá lehet bírni, akkor a színes, áttekinthető, kiemelhető-kitevíthető vázlatokat is. Ha ezt megoldja a szerző, és még kigyűjtené a kisebb események konkrét anyagát is, amely a harcászat tanára számára tervezési alapul szolgálna, akkor ez a sok munkával, hozzáértéssel és tárgyilagosan megírt mű alkalmassá válhat arra is, hogy a katonai iskolák hallgatója nemcsak feltételezés, de valódi, egy már megtörtént harci esemény alapján tanuljon hadműveletet és harcászatot.

Máig ható, máig élő probléma, melyre sokan keresik a választ: miért nem bontakozott ki nálunk az antifasiszta népmozgalom, miért nem lett nálunk népfelkelés a fasiszták ellen? Őlvedi ezt a „miért”-et nem kutatja, nem tűzte ki feladatául. Feltárta azonban a horthysta államvezetők ezzel kapcsolatos bűneit. Megemlíti, hogy Horthyék nem adtak utasítást a magyar hadsereg átállítására, a németekkel való szembe fordulásra.

De a szerző azt is megmutatja, hogy a mi oldalunkon is történtek mulasztások. A Horthy hadsereg tisztikarában 1944 októberében már meg volt a készség arra, hogy harcoljon a németek ellen — (Őlvedi helyesen elemzi a tisztikarban vébement tudat — magatartás változást) —, ez a hadsereg mégsem állt át. Nem állt át, nemcsak azért, mert nem kapott erre parancsot, de azért sem, mert nem volt hová átállnia. A Vörös Hadsereg kötelékében akkor még nem volt magyar katonai alakulat, ahová csatlakozhattak volna, fogságba pedig nem akartak menni az emberek. A magyar hadtörténetírásban nem Őlvedi az első, aki könyvében a kommunista párt Külföldi Bizottságának ezt a mulasztását — a Magyar Légión szervezése elmaradásának következményét — tanulmányképpen megemlíti, de csak helyeselni lehet, hogy e kérdést nem kerüli meg. Mivel nem ismerem a tényeket, nem tudom eldönteni, hogy a Rákosiéknak címzett bírálat mennyiben jogos. Vas Zoltán talán segítséget adhat a tények tisztázásához: „Ez... (a magyar katonai alakulatok felállítása — K. A.)

végeredményben nemcsak a moszkvai emigráció jó vagy rossz munkáján múltott és nem a törzstiszteken. Tulajdonképpen nem kaptunk a szovjet vezető elvtársaktól engedélyt a hadtest megalakítására. Emiatt mintha légüres térben agitáltunk volna. Meggyőződésem, ha lett volna engedélyünk a hadtest megalakítására, az létrejött volna". (Kortárs, 1970. 4. sz. 616. o.)

Ólvedi Ignác könyve népszerűen

megírt, tanulságos olvasmány. Hasznos kézikönyve lehet a történelmet oktató tanárnak, s figyelmébe ajánljuk a katonai akadémia és a tisztiiskolák tanárainak, hallgatóinak egyaránt.

A kiadvány február 20-án jelent meg a könyvüzletekben, s április végére — ismeretem szerint — már elfogyott.

Kár, hogy csak 3000 példányban jelent meg.

Kis András